

STRESZCZENIE

Głównym celem badań była ocena efektywności publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej prowadzonej przez wybrane gospodarstwa mleczarskie województwa podlaskiego.

Do przeprowadzenia badań wytypowano metodą celową 207 gospodarstw rolnych utrzymujących się z produkcji mleka, które w latach 2011-2014 korzystały z unijnego wsparcia finansowego dla przeprowadzanych inwestycji w ramach programu „Modernizacja gospodarstw rolnych” zawartego w PROW 2007-2013.

Do realizacji badań wykorzystano pierwotne źródła informacji (badania ankietowe przeprowadzone wśród producentów mleka) jak i wtórne (dane ARiMR, studia literatury przedmiotu, akty prawne, dane statystyki publicznej za lata 2004-2018, GUS, Eurostat, FAO, przeglądy piśmiennictwa, podręczniki, encyklopedie, słowniki i Internet) źródła informacji.. W rozprawie dokonano przeglądu polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu oraz aktów prawnych z zakresu pojętej tematyki badań.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. We wprowadzeniu uzasadniono podjęcie badań nad zagadnieniem efektywności publicznego wsparcia finansowego gospodarstw zajmujących się produkcją mleka. W rozdziale drugim dokonano przeglądu teorii ekonomii związanych z efektywnością, czynnikami kształtującymi efektywność, inwestycjami oraz teorią wyboru publicznego. Rozdział trzeci poświęcony został makroekonomicznym czynnikom inwestycji w rolnictwie i mleczarstwie w Polsce na tle UE. Szczególną uwagę zwrócono na popyt i podaż mleka i produktów mleczarskich oraz eksport i import. Rozdział czwarty dotyczy inwestycji w gospodarstwach mleczarskich. Przedstawiono w nim wyniki badań przeprowadzonych w gospodarstwach rolnych prowadzących rachunkowość rolną FADN. Wyniki przeprowadzonych badań empirycznych w województwie podlaskim przedstawiono w rozdziale piątym. Scharakteryzowano zasoby czynników produkcji oraz dokonano oceny działalności inwestycyjnej badanych gospodarstw. Do analizy zgromadzonych danych wykorzystano analizy: porównawczą, wskaźnikową, korelacji i regresji oraz metodę DEA. Uzyskane wyniki zaprezentowano w sposób opisowy, tabelaryczny, graficzny i fotograficzny. Badania miały charakter wielopoziomowy: w skali makro (kraje UE, Polska, w tym poszczególne województwa, gospodarstwa mleczne prowadzące rachunkowość rolną FADN), a w skali mikro próba gospodarstw rolniczych, które przeprowadziły inwestycje i otrzymały wsparcie unijne. Rozdział szósty dotyczył opinii właścicieli badanych gospodarstw mleczarskich na temat czynników różnicujących efektywność. Zaprezentowano w nim motywy

podejmowania działań inwestycyjnych oraz efekty zrealizowanych inwestycji. Pracę kończy podsumowanie, w którym zaprezentowane najważniejsze konstatacje wynikające z przeprowadzonych badań.

W pracy założono trzy hipotezy badawcze. Pierwsza hipoteza badawcza – „H1. Możliwość uzyskania dofinansowania dla inwestycji jest czynnikiem warunkującym jej przeprowadzenie” została zweryfikowana pozytywnie. Wynika to przede wszystkim z rozmiaru przeprowadzonych inwestycji w badanych gospodarstwach rolnych - gdzie odnotowano średni wzrost majątku trwałego na poziomie 90%, przeprowadzonych wyliczeń ekonometrycznych jak i pośrednio z deklaracji samych rolników, którzy w trakcie prowadzenia badań wykluczyli możliwość przeprowadzenia inwestycji bez otrzymania wsparcia zewnętrznego. Druga hipoteza badawcza „H2. Przeprowadzone inwestycje w gospodarstwach rolnych poprawiają ich sytuację ekonomiczną” - została zweryfikowana pozytywnie. Przemawiają za tym obliczone wyniki dochodu rolniczego w badanych gospodarstwach rolnych, który wzrósł w badanym okresie czasowym o 66,5-125%. Ponadto przeprowadzona korelacja i regresja wiążą bezpośrednio wzrost osiąganego dochodu z faktem przeprowadzenia inwestycji. Hipoteza trzecia – „H3. Publiczne wsparcie finansowe działalności inwestycyjnej skłania rolników do realizacji przedsięwzięć o rozmiarach przekraczających rzeczywiste potrzeby” – została odrzucona. Przesądzą o tym zarówno powyżej wspomniany wzrost osiągniętego dochodu rolniczego jak i uzyskana rentowność inwestycji na poziomie 100-170%.

Przeprowadzone badania wnoszą do nauki autorskie podejście badawcze tematyki oddziaływania funduszy unijnych na efektywność inwestycji prowadzonych w gospodarstwach rolnych. Otrzymane wyniki badań dają odpowiedź w jakich przypadkach finansowanie to było najbardziej efektywne. Przedmiotowa dysertacja daje tym samym podwaliny pod kolejne badania prowadzące do optymalnej dystrybucji pomocy publicznej dla działań inwestycyjnych w rolnictwie i nie tylko.

Słowa kluczowe: efektywność, inwestycje, modernizacja gospodarstw rolnych, gospodarstwa mleczarskie, dofinansowanie UE, dochód rolniczy.

Zdzisław Krystof

Dr hab. Andrzej Borowicz
emerytowany prof. nadzw.
Uniwersytetu Łódzkiego
Katedra Inwestycji i Nieruchomości

Łódź, 1/09/2021 r.

Recenzja

pracy doktorskiej mgr. inżyniera Krzysztofa Zalewskiego Pł: „Efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej w procesie modernizacji mleczarskich gospodarstw rolnych województwa podlaskiego”

Praca doktorska magistra inżyniera Krzysztofa Zalewskiego napisana została pod kierunkiem promotora profesora UWM doktor habilitowanego Piotra Bórawskiego oraz promotora pomocniczego doktora inżyniera Ireneusza Żuchowskiego z Wyższej Szkoły Agrobiznesu w Łomży.

1. Wybór tematyki rozprawy

Problematyka podjęta przez Autora recenzowanej dysertacji ma bardzo istotne znaczenie z kilku powodów. Dotyczy ona działalności inwestycyjnej w gospodarce rolnej. Zbyt niska stopa tych inwestycji, zwłaszcza w sektorze prywatnym, jest w obecnym okresie jednym z kluczowych problemów gospodarki polskiej. Publiczne wsparcie finansowe, szczególnie w rolnictwie, ma we współczesnej gospodarce europejskiej bardzo istotne znaczenie. Warunkiem koniecznym ogólnospołecznej efektywności tego wsparcia jest jednak jego efektywność. Efektywność ta natomiast powinna być oceniana metodami, najlepiej kwantytatywnymi, umożliwiającymi obiektywną jej ocenę. Ocena racjonalności wydatków publicznych lokowanych w obrębie sektora prywatnego, zarówno z powodu zawsze ograniczonego zasobu publicznych środków finansowych, jak i ze względu na ryzyko zachowań konsumpcyjnych jest zadaniem społecznie użytecznym i trudnym zarazem.

W sytuacji opisanej powyżej wybór tematyki rozprawy oceniam pozytywnie. Podjęte w dysertacji zagadnienie jest istotne zarówno z naukowego jaki z aplikacyjno - praktycznego punktu widzenia. Konstatacja ta jest słuszna jedynie pod warunkiem, że metody badawcze zastosowane przez Autora umożliwiają obiektywizację wyników przeprowadzonych badań. Moim zdaniem warunek ten został przez Autora spełniony.

2. Tytuł, cel, hipotezy, metodyka i pole badawcze pracy

Tytuł pracy stanowi werbalną emanację problemu podjętego w rozprawie. Tytuł powinien spełniać dwa wymogi: być krótki lecz zarazem w pełni informować o zawartości dzieła. Drugi wymóg tytuł recenzowanej dysertacji spełnia. Mam natomiast wątpliwości, czy spełnia on wymóg pierwszy. Czy niektóre elementy tytułu pracy nie są komponentami delimitacji pola badawczego?

W rozprawie Autor sformułował główny cel pracy oraz jej cele szczegółowe (s. 13).

Główny cel pracy został zwerbalizowany w sposób następujący: „.....ocena działań inwestycyjnych i publicznego wsparcia finansowego tych działań, przeprowadzonych w wybranych gospodarstwach rolnych województwa podlaskiego.”

W kontekście tytułu pracy werbalizację tę można uznać za poprawną z pewnym zastrzeżeniem. W zacytowanym sformułowaniu celu głównego jest mowa o ocenie działań inwestycyjnych **oraz** publicznego ich wsparcia finansowego, podczas gdy tytuł rozpoczyna się sformułowaniem „efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej”. Aczkolwiek dwa przytoczone w werbalizacji celu podejścia są ze sobą skorelowane, to jednak rodzą się wątpliwości co do gradacji ich ważności w konfrontacji z tytułem pracy.

Cele szczegółowe stanowią właściwe i logiczne rozwinięcie celu głównego. Można założyć, że zrealizowanie celu 5 i 6 miałoby, wobec celu głównego oraz hipotez badawczych sformułowanych w rozprawie, charakter „dowodu nie wprost”.

W pracy postanowiono poddać weryfikacji trzy następujące hipotezy badawcze:

H1 - możliwość uzyskania dofinansowania dla inwestycji jest czynnikiem warunkującym jej przeprowadzenie,

H2 - przeprowadzone inwestycje w gospodarstwach rolnych poprawiają ich sytuację ekonomiczną,

H3 - publiczne wsparcie finansowe działalności inwestycyjnej skłania rolników do realizacji przedsięwzięć w rozmiarach przekraczających rzeczywiste potrzeby.

Hipotezą najbardziej koherentną wobec celu głównego pracy oraz jednego z celów szczegółowych (cel 3) jest hipoteza H2. Nawiązuje ona bezpośrednio do jednego z istotnych potencjalnych efektów inwestycji zrealizowanych z publicznym wsparciem finansowym, a mianowicie poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych.

Delimitację pola badawczego oraz charakterystykę metodyki badań Autor omówił wyczerpująco w punkcie 1.2 rozprawy. Delimitację tę oceniam jako uzasadnioną natomiast sposób doboru próby badawczej jako w pełni przemyślany i celowy.

Badania przedstawione w rozprawie dotyczą stanu gospodarstw nimi objętych w dwóch okresach czasu: przed rozpoczęciem inwestycji (2014) oraz w fazie jej eksploatacji (2019). Źródłem danych do badań empirycznych były wnioski składane do AMIR oraz ankieta przeprowadzona wśród rolników. Do analizy zgromadzonych danych wykorzystywano takie metody jak: metoda analizy porównawczej, metoda DEA, analiza korelacji i regresji oraz analiza wskaźnikowa. Autor szczegółowo omówił wskaźniki zastosowane w badaniach. Dobór tych wskaźników jest pełni poprawny. Reasumując, zarówno dobór metod jak i sposobów pozyskiwania, przetwarzania oraz prezentacji zgromadzonego materiału oraz wyników badań, zdaniem recenzenta, należy uznać za w pełni poprawny oraz adekwatny do celów i hipotez sformułowanych w rozprawie.

3. Struktura pracy i zadośćuczynienie wymaganiom formalnym

Recenzowana praca liczy łącznie 231 stron w tym 189 stron tekstu. Na część tekstową pracy składa się z 6 rozdziałów problemowych oraz wprowadzenie, podsumowanie i wnioski.

Rozdział pierwszy zatytułowany, „Cele zakres i metody badań” liczy zaledwie 9 stron. Treść rozdziału jest w pełni poprawna. Wątpliwość recenzenta budzi jednak skonfigurowanie kluczowych założeń rozprawy w formie minirozdziału. Czy podstawowy element struktury formalnej dysertacji doktorskiej jakim jest rozdział nie powinien charakteryzować się istotnym „ciężarem gatunkowym” wyrażonym jednak nie tylko znaczeniem omawianej w nim problematyki ale również jego objętością? Czy zatem strategiczne założenia rozprawy nie powinny zostać omówione we wprowadzeniu do pracy?

Drugi rozdział rozprawy „Umiejscowienie badanej tematyki w teoriach ekonomicznych” liczy 20 stron. Autor słusznie rozpoczyna swoje rozważania w tym rozdziale od przeglądu definicji kategorii „efektywności” (punkt 2.1), zawężając je następnie do efektywności pomocy publicznej (punkt 2.2), czynników kształtujących efektywność ekonomiczną gospodarstw rolnych (punkt 2.3) oraz charakterystyki inwestycji jako kategorii ekonomicznej zwłaszcza w otoczeniu rolnictwa (punkt 2.4). Dopiero w ostatnim punkcie omawianego rozdziału (punkt 2.5), na niespełna dwóch stronach Autor podejmuje problematykę teorii wyboru publicznego. Ponadto w punkcie 2.2 znaleźć można krótkie nawiązanie do teorii Keynesa. Przedstawiona struktura rozdziału 2 rozprawy prowadzi do wniosku, iż w jego tytule należało wyeksponować umiejscowienie badanej problematyki nie tyle w teoriach ekonomicznych co w teorii ekonomii. Abstrahując od tej niewielkiej niezgodności tytuł rozdziału z jego treścią, samą treść należy ocenić wysoko. Na podkreślenie zasługuje prawidłowo skonfigurowana i bogata podstawa źródłowa obejmująca zarówno literaturę polską jak i anglojęzyczną.

Wątpliwości recenzenta budzi tytuł **rozdziału trzeciego** „Makroekonomiczne czynniki inwestycji w rolnictwie”. W formalnej strukturze tego rozdziału Autor wyróżnił takie „czynniki” inwestycji jak: wspólną politykę rolną Unii Europejskiej (punkt 3.1), podaż i popyt na światowym oraz krajowym rynku mleka (punkt 3.2), eksport oraz import mleka w Polsce i na świecie (punkt 3.3). Czy to są jednak czynniki czy też determinanty inwestycji w rolnictwie i mleczarstwie polskim i unijnym?

Poszczególne etapy oraz instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) Unii Europejskiej w latach 1957 - 2020 Autor przedstawił w sposób poprawny oraz wyczerpujący. Jednak dopiero w końcowej części tej ciekawej prezentacji (strona 53 – 54) recenzent znalazł odpowiedź na pytanie o instrumentarium pomocy publicznej skierowanej na wsparcie aktywności inwestycyjnej gospodarstw mleczarskich. Jest to zarazem odpowiedź jedynie formalistyczna (enumeracja programów) pomijająca kwestię oceny i charakterystyki tych instrumentów. Podaż i popyt na światowym i krajowym rynku mleka jest istotnym wskaźnikiem aktywności inwestycyjnej gospodarstw mleczarskich. Słusznie zatem Autor omawia ten problem na kolejnych dwudziestu stronach swojej rozprawy. Prezentacja ta oparta na dobrze dobranych źródłach informacji statystycznej obejmuje lata 2000-2020, jest poprawna oraz interesująca. Z kolei scharakteryzowanie eksportu oraz importu mleka i przetworów mlecznych w Polsce i na świecie zajęło Autorowi aż blisko trzydzieści stron. Statystyczna prezentacja tego problemu jest ciekawa, jednak na skutek swojej nadmiernej objętości nieco nużąca.

W recenzowanym blisko 50 - stronicowym fragmencie pracy zawierającym charakterystykę statystyczną rynków mleka i produktów mlecznych zabrakło krótkiego podsumowania. Powinno ono wskazywać na oddziaływanie (pozytywne, negatywne, neutralne) tendencji charakteryzujących udział Polski w tych rynkach na aktywność inwestycyjną polskich gospodarstw mleczarskich.

Przedmiotem przedostatniego punktu rozdziału 3 (punkt 3.4) są inwestycje w rolnictwie w krajach Unii Europejskiej. Wielkość oraz struktura wojewódzka nakładów inwestycyjnych w polskim rolnictwie w latach 2005-2018 jest przedmiotem ostatniego punktu rozprawy. Treść tej prezentacji według mnie nie budzi zastrzeżeń jednak jej formę nieco zakłócają (nieliczne) usterki semantyczne.

Analiza inwestycji polskich gospodarstw mleczarskich stosujących europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (FADN) jest treścią **czwartego rozdziału** rozprawy.

Rozdział ten rozpoczyna ogólna charakterystyka gospodarstw mleczarskich prowadzonych prowadzących rachunkowość rolna FADN oraz objętych polem badawczym rozprawy (województwo podlaskie) w konfrontacji z całym regionem FADN Mazowsze i Podlasie (punkt 4.1). Charakterystyka ta obejmuje zasoby pracy, ziemi (struktura upraw) oraz pozostałego majątku trwałego badanych gospodarstw. Treść tego interesującego i poprawnie sformułowanego punktu rozprawy stanowi

kolejne potwierdzenie faktu, iż Doktorant z sukcesem opanował metody przetwarzania i prezentacji materiału statystycznego.

To pozytywne w stosunku do Autora pracy spostrzeżenie potwierdza w pełni lektura punktu 4.3. W punkcie tym, dla lat 2009-2015 przedstawiono w odniesieniu do gospodarstw mleczarskich objętych badaniem, charakterystykę statystyczną aktywów i przychodów, kosztów i dopłat rolnych Unii Europejskiej oraz wartość dochodów brutto. Dochodowość badanych gospodarstw uogólniono wyliczonymi liniami trendu.

W tym fragmencie uwag dotyczących rozdziału 4 rozprawy należy odnieść się do struktury problemowej tego rozdziału. Moim zdaniem bardziej korzystne dla jego spójności byłoby ujęcie w jednej sekwencji tekstu dwóch ściśle ze sobą związanych problemów jakimi są: wielkość i struktura nakładów inwestycyjnych badanych gospodarstw mleczarskich oraz ocena efektywności tych nakładów. Inaczej mówiąc, punkty 4.2 i 4.3 powinny zostać „zamienione miejscami” lub, jeszcze lepiej, punkty 4.2. i 4.4. powinny zostać skumulowane w jeden łączny punkt. Sumaryczna objętość tych punktów to przecież zaledwie cztery strony.

Przedmiotem przedostatniego, **piątego rozdziału** pracy jest organizacja i efektywności inwestycji gospodarstw mleczarskich objętych badaniem. Na tle prezentacji zasobów czynników produkcji badanych gospodarstw (powierzchnia gospodarstw, wartość ich majątku, liczba zatrudnionych) – (punkt 5.1) oraz zrealizowanej przez nie produkcji roślinnej i zwierzęcej (punkt 5.2) omówiono wielkość (punkt 5.3) i efektywność (punkt 5.4) aktywności inwestycyjnej badanych jednostek. Prezentację tę uzupełnia informacja o kosztach transakcyjnych uzyskiwanej pomocy finansowej (punkt 5.5) oraz o dochodowości gospodarstw w zależności od wartości uzyskanej przez nie pomocy publicznej (punkt 5.6.)

Jednolity układ tabel prezentujących zgromadzone w wyniku pracochłonnych badań materiały empiryczne uwzględnia dwa przyjęte przez Autora momenty czasowe to jest rok 2014 i 2019 oraz trzy poziomy wsparcia finansowego udzielonego badanym gospodarstwom. Zastosowane konsekwentnie uporządkowanie materiału statystycznego już po pierwszej lekturze umożliwia jego wstępną analizę i ocenę.

Zastrzeżenia recenzenta budzą tytuły rozdziału 5 oraz punktu 5.2. W tytule rozdziału piątego nieuzasadnione wydaje się być słowo „organizacja”. Jakkolwiek wątek dotyczący organizacji inwestycji w treści tego rozdziału się przecież nie pojawia. W tytule punktu 5.2 natomiast słowo „organizacja” powinno zostać zastąpione zwrotem „wielkość i struktura” produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Na szczególnie wysoką ocenę zasługuje punkt 5.6. Jego lektura prowadzi do wniosku iż Doktorant prawidłowo dobrał kategorie ekonomiczne które wykorzystał w swoich badaniach. Potrafił on uzyskać

z 207 badanych gospodarstw ilustrujące te kategorie informacje źródłowe za pomocą przemysłanego i precyzyjnego „kwestionariusza audytu gospodarstwa” zamieszczonego w aneksie do rozprawy (strona 217-226). Informacje te następnie zostały przetworzone i przedstawione w pracy przy użyciu modeli regresji wielorakiej, wskaźników efektywności technicznej oraz rentowności.

Zgromadzone i przetworzone informacje źródłowe stworzyły obiektywną podstawę zarówno do weryfikacji hipotez jak i do sformułowania wniosków końcowych.

Rozdział szósty pracy zatytułowany „Czynniki rozróżniające efektywność inwestycji gospodarstw mlecznych w opinii ich właścicieli” prezentuje opinie 207 właścicieli badanych gospodarstw na temat motywów podjęcia inwestycji, dalszych planów inwestycyjnych i źródeł ich finansowania oraz barier działalności inwestycyjnej. Jak łatwo zauważyć bardziej adekwatny do treści tytuł tego rozdziału powinien brzmieć „Aktywność Inwestycyjna badanych gospodarstw w opiniach ich właścicieli”.

Niezależnie od tej uwagi krytycznej recenzent stwierdza, iż przedstawione w rozdziale 6 badanie zostało prawidłowo przygotowane (wzór ankiety: strona 227-231), przeprowadzone i opisane.

Ma ono charakter socjologiczny i w sposób istotny uzupełnia badania ekonomiczne przedstawione w rozprawie.

Pracę kończy część „**Podsumowanie i wnioski**”. Autor w tej części rozprawy dokonuje weryfikacji przyjętych hipotez badawczych oraz formułuje wnioski końcowe. Czyni to w pełni poprawnie opierając się na wynikach zrealizowanych badań.

4. Struktura formalna i merytoryczna pracy. Poprawność językowa

Na temat struktury formalnej i merytorycznej dysertacji zgłosiłem kilka uwag szczegółowych w tekście recenzji. Generalnie jednak zarówno kompozycję merytoryczną rozprawy jak i werbalizację tytułów poszczególnych elementów jej struktury formalnej oceniam pozytywnie. Język pracy, pozbawiony manieryzmu, nie budzi moich istotnych zastrzeżeń. Dostrzeżone usterki systematyczne i stylistyczne zaznaczyłem w tekście pracy. Kilka przykładów:

- Strona 15 – „koszty materiało- pieniężne,
- Strona 22 - „efektywność jako owoc”,
- Strona 118 - „wysokość nakładów /.../ urosta”,
- Strona 124 - „większa wielkość”,
- Strona 154 – „...definicja efektywności /.../ to także między innymi wartość..”.

5. Dobór źródeł i literatury naukowej

W układzie bibliografii pracy zastosowano podział dychotomiczny wyróżniając w niej „spis literatury” oraz „strony internetowe”. Spis literatury obejmuje 133 pozycje polsko i obcojęzyczne; wykaz stron internetowych zawiera 23 pozycje. Po lekturze rozprawy oceniam kwerendę literatury zrealizowaną na jej potrzeby jako wystarczającą. Całkowity zakres badań teoretycznych oraz empirycznych zrealizowanych dla potrzeby niniejszej rozprawy w pełni potwierdza umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez jej Autora. Oceniana rozprawa doktorska jest wartościowym opracowaniem naukowym o właściwie sformułowanych celach i hipotezach badawczych, zrealizowanym przy zastosowaniu adekwatnych metod badawczych oraz analitycznych. Sformułowane wnioski są poparte i w pełni wynikają z przeprowadzonych badań. Zarówno badania teoretyczne jak i empiryczne sytuują recenzowaną rozprawę w obszarze nauk ekonomicznych. Występują w pracy drobne usterki jednak **dysertacja magistra inżyniera Krzysztofa Zalewskiego jest opracowaniem naukowym, które spełnia wymogi ustawowo stawiane rozprawom doktorskim.**

6. Wniosek końcowy

Reasumując, wnoszę o dopuszczenie magistra inżyniera Krzysztofa Zalewskiego do publicznej obrony przedstawionej rozprawy doktorskiej na temat „Efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej w procesie modernizacji mleczarskich gospodarstw rolnych województwa podlaskiego” na Wydziale Ekonomicznym Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

dr hab. Andrzej Borowicz
prof. nadzw. UŁ
UNIWERSYTET ŁÓDZKI
Katedra Inwestycji i Nieruchomości
ul. Rewolucji 1905 r. nr 41
90-214 Łódź tel. 635 51 94

**Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Krzysztofa Zalewskiego pt.
„Efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej
w procesie modernizacji mleczarskich gospodarstw rolnych województwa
podlaskiego”**

1. Uwagi ogólne

Rozprawa doktorska Pana mgr inż. Krzysztofa Zalewskiego pt. *„Efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej w procesie modernizacji mleczarskich gospodarstw rolnych województwa podlaskiego”* została wykonana pod kierunkiem Pana dr hab. Piotra Bórawskiego, prof. UWM, a promotorem pomocniczym był Pan dr inż. Ireneusz Żuchowski. Oceniana rozprawa doktorska liczy 231 stron, składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów, wprowadzenia, podsumowania i wniosków, spisu literatury, spisu tabel, spisu rysunków oraz kwestionariusza wywiadu zamieszczonego w Aneksie pracy. Wykaz literatury obejmuje 156 pozycji łącznie ze stronami internetowymi (23 pozycje). Wśród wykorzystanej w pracy bibliografii występuje literatura zagraniczna – anglojęzyczna (30 pozycji). W tekście pracy znajduje się 61 tabel i 73 rysunki.

Oceniana praca mieści się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Autor, w przedłożonej do oceny rozprawie doktorskiej, koncentruje się na ważnym problemie efektywności wsparcia publicznego adresowanego do sektora polskiego mleczarstwa, a szczególnie gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka (Autor określa je jako „gospodarstwa mleczarskie”). Prowadząc rozważania w określonym temacie Doktorant czerpie wiedzę z bogatego dorobku ekonomii głównego nurtu (szkoła neoklasyczna, keynesizm, nowa ekonomia instytucjonalna - szczególnie w zakresie teorii wyboru publicznego) oraz korzysta z dorobku teorii ekonomii behawioralnej (np.: badanie „oczekiwań (odczuć)” rolników). Próba łączenia dorobku różnych teorii ekonomicznych w badaniu efektywności wsparcia publicznego polskiego sektora mleczarstwa, z jednej strony utrudnia wyciąganie jednoznacznych wniosków, z drugiej zaś „wzbogaca” rozwiązywany problem badawczy.

2. Ocena tematu rozprawy, celów i zastosowanej metodyki badawczej

Zaproponowany przez Pana mgr inż. Krzysztofa Zalewskiego temat rozprawy doktorskiej jest bardzo ważny, aktualny, stosunkowo słabo rozpoznany w dotychczasowej literaturze krajowej i zagranicznej oraz **niestety bardzo złożony**. W literaturze ekonomicznej ciągle trwają spory o zasadność ingerencji państwa w działalność gospodarczą - niektórzy badacze wykazują nieracjonalność tego działania, z kolei inni upatrują w tym pewnych korzyści sprowadzających się do mniejszych wahań koniunkturalnych i mniejszego rozwarstwienia społecznego. Dział gospodarki jakim jest rolnictwo, jest szczególnie mocno podawany różnym działaniom interwencjonizmu państwowego (czy grupy państw, np. UE). Próba zastanawiania się (opisywania, analizowania i wyciągania wniosków) nad efektywnością poszczególnych działań interwencyjnych jest jak najbardziej uzasadniona. Autor w rozprawie doktorskiej zawęża przedmiot badań do sektora mleczarstwa w Polsce, a szczególnie koncentruje się na grupie gospodarstw rolniczych ukierunkowanych na produkcję mleka, prowadzących działania inwestycyjne i ulokowanych na terenie województwa podlaskiego. Jest to działanie jak najbardziej racjonalne, które pozwala skoncentrować się na jednym z najważniejszych sektorów polskiego rolnictwa, a dobór województwa podlaskiego, które należy do wiodących w chowie bydła i produkcji mleka jest też w pełni uzasadniony.

Doktorant sformułował cel główny badań jako *„ocena działań inwestycyjnych i publicznego wsparcia finansowego tych działań, przeprowadzonych w wybranych gospodarstwach rolnych województwa podlaskiego”* (w streszczeniu nieco inaczej został sformułowany *„ocena efektywności publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej prowadzonej przez wybrane gospodarstwa mleczarskie województwa podlaskiego”*). W ramach celu głównego sformułowanych zostało 6 celów szczegółowych, ściśle powiązanych z celem głównym. Autor wyodrębnił trzy hipotezy badawcze: *H1. Możliwość uzyskania dofinansowania dla inwestycji jest czynnikiem warunkującym jej przeprowadzenie; H2. Przeprowadzone inwestycje w gospodarstwach rolnych poprawiają ich sytuację ekonomiczną; H3. Publiczne wsparcie finansowe działalności inwestycyjnej skłania rolników do realizacji przedsięwzięć o rozmiarach przekraczających rzeczywiste potrzeby.* Generalnie można stwierdzić, że cele i hipotezy zostały sformułowane poprawnie. Można mieć pewne wątpliwości do postawionej hipotezy pierwszej, której weryfikacja powinna sprowadzać się do zdecydowanie bardziej zaawansowanych metod badawczych (np. model częściowej

równowagi rynkowej) niż zastosował Autor. Weryfikując postawioną hipotezę trzeba byłoby brać pod uwagę, że zaniechanie dopłat do inwestycji w gospodarstwach rolniczych mogłoby zmienić sytuację na rynku zarówno produktów rolniczych, jak również środków do produkcji. Prawdopodobnie też, tempo zmian strukturalnych w polskim rolnictwie byłoby szybsze – część osób musiałaby zrezygnować z tej formy działalności, natomiast inni mogliby powiększać zasoby ziemi i prowadzić działania inwestycyjne w gospodarstwach rolniczych. Problem jest zdecydowanie bardziej złożony niż widzi to Autor przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej. Można też zastanowić się nad ważnością i potrzebą weryfikacji hipotezy drugiej. Czy nie jest tak, że z perspektywy rolnika, który otrzyma 50% (czasami nawet większe) dofinansowanie na zakup (budowę) określonego rzeczowego środka trwałego, który można będzie wykorzystać w gospodarstwie i ewentualnie sprzedać po 5 latach, każda inwestycja jest racjonalna z ekonomicznego punktu widzenia? Zupełnie inaczej może się to przedstawiać z perspektywy racjonalności wydatków publicznych – społeczeństwa finansującego te inwestycje.

Doktorant, aby zrealizować postawione na wstępie cele badań oraz zweryfikować założone hipotezy badawcze zgromadził bogatą literaturę naukową z tego zakresu oraz przeprowadził badania z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu (metoda wywiadu standaryzowanego) w 207 gospodarstwach mlecznych z województwa podlaskiego, które zrealizowały inwestycje i uzyskały publiczne wsparcie. Obiekty do badań dobrano losowo. Badania dotyczyły stanu gospodarstw rolnych w dwóch momentach czasowych: T0 – przed rozpoczęciem inwestycji (rok 2014), T1 – faza korzystania z inwestycji (informacje uzyskane w dniu przeprowadzania wywiadu, rok 2019). Uważam, że dobór obiektów do badań był właściwy, a sposób badania pozwalał bezpośrednio przez Doktoranta zebrać informacje o gospodarstwach i poznać opinie rolników o zasadach dofinansowania działań inwestycyjnych. Jestem zdania, że badania bezpośrednie z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu standaryzowanego są bardzo cenne i kształtujące dla każdego adepta nauki, stąd bardzo wysoko oceniam ten sposób pozyskiwania informacji. Niemniej jednak, studiując kwestionariusz ankiety załączony w Aneksie do pracy, można wskazać pewne słabości w sformułowanych pytaniach, głównie dotyczących stanu majątkowego i osiągniętych wyników finansowych. Na przykład, czy pytając rolnika, nieprowadzącego ewidencji zdarzeń gospodarczych (najprostszego systemu księgowego) można uzyskać rzetelne informacje o wartości przychodów z gospodarstwa (tabela 8 w ankiecie) w latach 2014-2019? Jest to na pewno trudne i obarczone dużym błędem. Myślę, że niektóre pytania można byłoby sformułować inaczej – jaśniej dla respondentów.

W ocenianej rozprawie doktorskiej Pan mgr Krzysztof Zalewski zastosował różnorodne metody opracowania zebranych informacji. Aby nakreślić obraz działań inwestycyjnych i ich efektów ekonomicznych dokonał analizy porównawczej dzieląc grupę badawczą gospodarstw na trzy podgrupy zróżnicowane wartością inwestycji i ustalił pewne miary ekonomiczne, prezentując je m.in. za pomocą podstawowych statystyk opisowych. Do oceny czynników wpływających na wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykorzystano model regresji wielorakiej. Do pogłębionej analizy Doktorant wykorzystał klasyczną analizę wskaźnikową. Dodatkowo wyznaczył efektywność techniczną metodą DEA. Uważam, że zastosowano odpowiednie metody do badania zdefiniowanego problemu badawczego. Oczywiście, Autor nie ustrzegł się pewnych błędów i niejasnych sformułowań. Dość rażące jest nieprecyzyjne używanie niektórych miar efektów ekonomicznych. Na przykład, Autor zamienne używa określenia „dochód z gospodarstwa rolnego” i „dochód rolniczy”. Są to zupełnie inne kategorie ekonomiczne. Dochód rolniczy w klasycznym (powszechnym) rozumieniu dotyczy dochodów z działalności rolniczej, natomiast dochód z gospodarstwa rolniczego jest pojęciem szerszym i obejmującym również, saldo dopłat do inwestycji, dochody ze sprzedaży majątku trwałego, czy też z tytułu przeszacowania wartości środków trwałych. Chcąc badać efektywność ekonomiczną (finansową) dokonywanych inwestycji lepszą kategorią byłby dochód rolniczy lub wartość dodana netto. Dość rażąca jest pewna niekonsekwencja i brak precyzji przedstawiony na rysunku 1: (1) opisywaną kategorią jest dochód z gospodarstwa rolnego, a podpis pod rysunkiem mówi o dochodzie rolniczym, (2) w kategorii zużycie pośrednie są ujęte zarówno koszty pośrednie, jak i bezpośrednie w związku z tym nie mam podstaw do ponownego odejmowania kosztów bezpośrednich, (3) nie wiadomo o jakie saldo dopłat i podatków chodzi Autorowi, czy są to tylko dopłaty do działalności operacyjnej, czy też uwzględnione są dopłaty do działalności inwestycyjnej (te kwestie są wyjaśnione w metodyce FADN, na którą Autor się powołuje, w związku z tym nie rozumiem tego zamieszania pojęciowego). Mimo pewnych uwag generalnie zastosowane podejście badawcze jest właściwe do zarysowanego problemu badawczego.

3. Ocena treści i struktury rozprawy doktorskiej

Część zasadnicza pracy rozpoczyna się rozdziałem 2 pt: *Umiejscowienie badanej tematyki w teoriach ekonomicznych*. Uważam, że jest to właściwy początek dla dalszych rozważań. Autor sygnalizuje główne teorie ekonomiczne, które będą stanowiły punkt wyjścia do szczegółowych rozważań. Następnie Autor koncentruje się na szczegółowym zagadnieniu

jakim jest „efektywność w teorii ekonomii”. Zagadnienie jest to ważne z punktu widzenia realizowanego celu pracy. Słabością tej części rozprawy jest stanowczo zbyt skromny przegląd literatury przedmiotu dotyczący racjonalności i efektywności wydatków publicznych na rolnictwo. Dlaczego w UE blisko 50% wydatków budżetowych ponoszone jest na rolnictwo? Jakie argumenty (cechy szczególne rolnictwa) uzasadniają tego typu wydatki? Autor skoncentrował się na omówieniu zagadnienia efektywności głównie z perspektywy mikroekonomicznej, co wydaje się zbyt skromne w kontekście zdefiniowanego problemu badawczego. W podrozdziale „2.2 Efektywność w odniesieniu do pomocy publicznej” wprawdzie pojawiają się pewne wątki, jednak mają one charakter bardzo ogólny i w niewielkim zakresie odwołują się do specyfiki rolnictwa. Uważam też, że podrozdział „2.3. Czynniki kształtujące efektywność ekonomiczną gospodarstw rolnych” jest zbyt obszerny i niektóre zagadnienia są luźno związane z tematem oraz prezentowane zbyt szczegółowo. Na przykład „...niskie temperatury negatywnie wpływają na proces wegetacji roślin. Rośliny wieloletnie i oziminy lepiej znoszą ujemne temperatury, ale już warzywa czy tytoń w ujemnych temperaturach giną. W Polsce szczególnie groźne są przymrozki wiosenne – mogące uszkodzić młode kwiatostany rzepaku jak i przemrozić całą młodą roślinę – kukurydza, zboża jare (jęczmień, owies, pszenica). Temperatura wpływa także na wspomniany wcześniej proces fotosyntezy. Aktywność enzymów biorących udział w procesie fotosyntezy waha się w przedziale 0-50°C, a temperatura najbardziej optymalna dla procesu fotosyntezy w strefie umiarkowanej wynosi 21°C”. Są to ważne informacje technologiczne, ale z punktu widzenia głównego celu pracy są zbyteczne. Dyskusyjne jest też umiejscowienie podrozdziału „2.4. Inwestycje - ich rodzaje, cechy i determinanty” w tej części rozprawy doktorskiej. Oczywiście zgadzam się, że jest to zagadnienie bardzo ważne z perspektywy rozważnego problemu badawczego, nie mniej jednak, czy wpisuje się ono w rozdział pt. „Umiejscowienie badanej tematyki w teoriach ekonomicznych”? – mam wątpliwości.

Rozdział 3 ocenianej pracy doktorskiej pt. „Makroekonomiczne czynniki inwestycji w rolnictwie i mleczarstwie w Polsce na tle UE” liczy aż 80 stron i jest najobszerniejszy. Doktorant tą część pracy rozpoczął od przedstawienia ewolucji WPR w EU. Uważam, że zrobił to bardzo szczegółowo – mam wyrażenie, że niektóre elementy można byłoby przedstawić bardziej syntetycznie, koncentrując się na sektorze mleczarstwa. Następnie zaprezentował uwarunkowania globalne determinujące produkcję mleka m.in. w Polsce, a następnie skoncentrował się na inwestycjach w gospodarstwach rolniczych w Polsce i innych wybranych krajach UE. Uważam, że oceniana część pracy została dość dobrze przygotowana. Moim zdaniem najwartościowsza część to opis uwarunkowań globalnych produkcji mleka. Autor

dobrze przedstawił to zagadnienie, tylko rażące jest mylenie jednostek miary. Cytuję „*Produkcja mleka w Unii Europejskiej wyniosła w 2019 roku blisko 174 mln kg*” (str. 65) – nie jest to prawda bo było 174 mln ton. Podobnie opisywana jest produkcja w poszczególnych krajach UE, a w tabeli 6 (str. 67) nie jest podana jednostka miary. Niestety te błędy się powielają w dalszej części pracy. W podrozdziale „3.4. *Inwestycje w rolnictwie w krajach UE*” Pan mgr Krzysztof Zalewski zaprezentował użyteczne informacje o wartości zrealizowanych inwestycji w przeciętnym gospodarstwie rolniczym z poszczególnych krajów UE na podstawie danych z sytemu FADN (lata 2004-2018), pogłębił tę analizę w grupie gospodarstw mlecznych i dodatkowo przedstawił szczegółowo sytuację w Polsce na poziomie poszczególnych województw. Pierwsza moja uwaga dotyczy umiejscowienia tego podrozdziału w strukturze pracy. Czy nie lepiej było przenieść ten element pracy do kolejnego rozdziału zatytułowanego „*Inwestycje w gospodarstwach mlecznych prowadzących rachunkowość rolną FADN*”? Druga moja uwaga sprowadza się do stosunkowo małej użyteczności - z punktu widzenia celu pracy - analizy zrealizowanych inwestycji w przeciętnym gospodarstwie rolniczym z poszczególnych krajów UE. Gospodarstwa są bardzo zróżnicowane pod względem kierunku i skali produkcji, co głównie determinuje poziom inwestycji. Uważam, że wystraszająca byłaby pogłębiona analiza wartości inwestycji w grupie gospodarstw mlecznych z poszczególnych krajów UE. Wprawdzie została ona podjęta i Autor zebrał oraz zestawiał szczegółowe informacje dla stosunkowo długiego okresu, ale zabrakło pewnego domknięcia tej analizy. Ze względu na zróżnicowanie gospodarstw mlecznych w poszczególnych krajach UE pod względem skali produkcji, która jest bardzo ważną determinantą produkcji rolniczej i wyników ekonomicznych, wypadałoby uzyskane wyniki odnieść do realizowanej produkcji mleka (np. określić wskaźnik wartości inwestycji w przeliczeniu na 100 kg produkowanego mleka). Takie podejście pozwoliłoby w pewnym zakresie ocenić racjonalność ekonomiczną przeprowadzonych inwestycji. Jak oceniać informacje, że „*najwyższy średni poziom inwestycji w gospodarstwach mleczarskich Unii Europejskiej w latach 2004 – 2018 osiągnięto w Danii, gdzie średnio rocznie inwestowano 133 130 euro*” (str. 111), skoro gospodarstwa duńskie były w grupie największych (pod względem wielkości produkcji) w UE? Zabrakło też pogłębionej analizy dotyczącej struktury wydatków inwestycyjnych. Czy inwestycje były ukierunkowane na budowę nowoczesnych obór, czy może przeważał zakup majątku ruchomego (maszyny, ciągniki, urządzenia rolnicze). Struktura inwestycji w gospodarstwach rolniczych w pewnym zakresie odzwierciedla też preferencje sytemu administracyjnego dopłat do inwestycji. Mimo

pewnych niedoskonałości podrozdział 3.4. ocenianej rozprawy doktorskiej uważam, że jest dobry.

Rozdział 4 ocenianej pracy doktorskiej został zatytułowany „*Inwestycje w gospodarstwach mlecznych prowadzących rachunkowość rolną FADN*”. Tytuł sugeruje, że będą to wszystkie gospodarstwa prowadzące ten system zbierania danych rachunkowych, natomiast w treści tego rozdziału analiza zawężona jest do polskich podmiotów (a nawet węższej bo gospodarstw z czterech województw – podlaskiego, łódzkiego, mazowieckiego i lubelskiego), stąd w tytule powinno być to podkreślone. Doktorant w tej części pracy skoncentrował się na porównaniu zasobów, wyników produkcyjnych i ekonomicznych oraz zrealizowanych inwestycji w przeciętnym towarowym gospodarstwie z województwa podlaskiego oraz z tzw. „Regionu FADN Mazowsze i Podlasie” (województwa: podlaskie, łódzkie, mazowieckie i lubelskie) w latach 2009-2015. Samo porównanie jest dość dobrze zrobione, aczkolwiek zdarzają się pewne niejasności. Na początek nasuwa się pytanie – Dlaczego wybrano do porównań „Region Mazowsze i Podlasie”, a nie całą Polskę (województwo podlaskie stanowi bardzo ważny element w porównywanym „Regionie”)? Analizując zaprezentowane wyniki pojawiają się jakieś mało prawdopodobne informacje o plonowaniu roślin w województwie podlaskim (tabela 24) – np. w 2011 roku pszenica plonowała przeciętnie na poziomie 1,97 dt/ha, a kukurydza 0 dt/ha. Jak to zostało policzone i jak interpretować uzyskane wyniki? Uważam też, że treści przedstawione w podrozdziale „4.4. *Efektywność inwestycji w gospodarstwach mlecznych*” nie odpowiadają jego tytułowi. Autor skupia się głównie na przedstawieniu informacji o uzyskanych dotacjach do prowadzonych inwestycji a nie ocenia ich efektywności. Generalnie uważam, że tytuł podrozdziału jest niewłaściwy, skoro zawiera inną treść i dodatkowo cały następny rozdział nosi tytuł: „*Organizacja i efektywność inwestycji gospodarstw zajmujących się produkcją mleka w województwie podlaskim*”. Zbyt ogólnikowo też w tej części są przedstawione przyczyny, dla których w latach 2009-2015 rolnicy głównie inwestowali w ciągniki, maszyny i urządzenia techniczne a nie w budowę lub modernizację budynków inwentarskich. Czy wynikało to z autentycznych potrzeb, czy może procedury administracyjne związane z uzyskaniem dopłat do tych inwestycji zachęcały do tego typu działań?

W rozdziale 5 ocenianej pracy doktorskiej Pan mgr Krzysztof Zalewski skupił się na ocenie efektywności inwestycji w próbie 207 gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka z województwa podlaskiego. Tą część pracy uważam, za najbardziej wartościową. Autor zrobił bardzo precyzyjną analizę wydatków inwestycyjnych w badanej grupie gospodarstw w

2014 roku i przedstawił zmiany, które się dokonały w zakresie wartości majątku, realizowanej produkcji i efektach ekonomicznych. Badana próba gospodarstw mlecznych została podzielona na trzy grupy zróżnicowane wartością zrealizowanych inwestycji. Podział był racjonalny i uzasadniony. Udało się zaobserwować bardzo ważne zjawisko jakim była struktura wydatków inwestycyjnych w badanych gospodarstwach rolniczych finansowanych w znacznym zakresie z funduszy strukturalnych. Praktycznie brak inwestycji w budynki w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję mleka musi zastanawiać. Autor nie udzielił jednoznacznie odpowiedzi na to co było przyczyną tej sytuacji. Dobrze zostało opisane zjawisko „obchodzenia” przepisów administracyjnych hamujących inwestycje z dofinansowaniem w potencjalnie zbyt liczne maszyny, urządzenia i ciągniki rolnicze, które sprowadzało się do sztucznych podziałów gospodarstw rolniczych (tylko dla celów pozyskania dofinansowania). Ważnym elementem ocenianej części pracy jest wykazanie kosztów administracyjnych ponoszonych przez rolników ubiegających się o dofinansowanie planowanych inwestycji. W tej części, mimo zamieszczenia ciekawych analiz można znaleźć pewne niejasności. Miedzy innymi, podawana jest informacja, że średnia wartość stada podstawowego w latach 2014 - 2019, w grupie pierwszej gospodarstw zwiększyła się tylko o 386 zł, w grupie drugiej o 20 031 zł, a w trzeciej o 30 362 zł (tabela 32). Jednocześnie podawany jest stan średni krów (stado podstawowe) (tabela 37) i można zauważyć, że w grupie pierwszej gospodarstw pogłowie krów zwiększyło się o prawie 5 sztuk, w grupie drugiej o ponad 15 sztuk, a w trzeciej o 33 sztuki. Biorąc pod uwagę te informacje można stwierdzić, że przeciętna wartość krowy w grupie pierwszej wynosiła tylko nieco ponad 78 zł za sztukę, w grupie drugiej 1 314 zł, a w trzeciej 920 zł. Chyba jest tutaj jakaś pomyłka? W określeniu wartości produkcji mleka też są pewne niejasności, szczególnie w odniesieniu do pierwszej wyodrębnionej grupy gospodarstw. Przyrost wartości produkcji mleka w latach 2014-2019 został określony na 75 697,5 zł, pogłowie krów wzrosło o 5 sztuk, przy wydajności mlecznej 7 426 kg, czyli cena za litr sprzedawanego mleka wynosiła około 2 zł. Czy aby na pewno? W drugiej i trzeciej grupie było około 1,20 za litr. Poza pewnymi niuansami, tak jak zaznaczyłem wcześniej, oceniany rozdział rozprawy doktorskiej jest bardzo wartościowy z perspektywy poznawczej.

Rozdział 4 ocenianej pracy doktorskiej został zatytułowany „Czynniki różnicujące efektywność inwestycji gospodarstw mlecznych w opinii respondentów”. Generalnie zebrane opinie rolników są logicznie pozyskane i zestawione. Nie są to jednak bardzo odkrywcze ustalenia. Trudno się spodziewać innej opinii zdecydowanej większości rolników odnośnie przesłanek podjęcia działań inwestycyjnych, niż ekonomiczne (zwiększenie dochodu z

gospodarstwa rolniczego, zwiększenie skali produkcji, czy zwiększenie wartości majątku gospodarstwa). Oczywiście, główną barierą w prowadzeniu działań inwestycyjnych jest brak własnych środków finansowych. Procedury administracyjne dofinansowania działań inwestycyjnych w gospodarstwach rolniczych wymagają wkładu własnego, a korzystanie z kredytów obarczone jest ryzykiem. Są to dość oczywiste spostrzeżenia. Wartościowym elementem w zebranych opiniach jest wskazanie przez badanych rolników kierunku dalszych inwestycji. Zdecydowanie na pierwszym miejscu pojawia się zakup ziemi. Wskazuje to na potrzebę zwiększania skali produkcji, która mocno warunkowana jest zasobami ziemi. Już poczynione inwestycje w maszyny, ciągniki, urządzenia rolnicze z częściowym dofinansowaniem publicznym pośrednio przyczyniają się do zwiększania popytu na ziemię, co z kolei przyczynia się do wyraźnego wzrostu jej ceny. Można więc wskazać na negatywne skutki publicznego wsparcia gospodarstw rolniczych (dopłat do realizowanych inwestycji oraz dopłat bezpośrednich) w postaci kapitalizacji wartości ziemi. Uważam, że Autor rozprawy doktorskiej zbyt mało miejsca poświęcił na analizie negatywnych skutków ingerencji państwa (polityki UE), m.in. przez system różnego rodzaju dopłat (w tym do realizowanych inwestycji). Taka perspektywa zdecydowanie wzbogaciłaby ocenianą pracę.

Ostatnią część pracy stanowi punkt „*Podsumowanie i wnioski*”. Autor odnosi się w nim do sformułowanych na wstępie hipotez badawczych i przedstawia 6 wniosków. Są one poprawnie sformułowane i wynikają z wcześniej przeprowadzonych badań i analiz. W tej części pracy brakuje, konkretnych rekomendacji dla praktyki. Taki punkt myślę, że wzbogaciłby pracę.

4. Uwagi techniczne i formalne

Recenzowana rozprawa doktorska została napisana poprawnym i zrozumiałym językiem oraz właściwie przygotowana pod względem technicznym. Zdarzają się nieliczne „potknięcia” pojęciowe, językowe i techniczne o których należy wspomnieć:

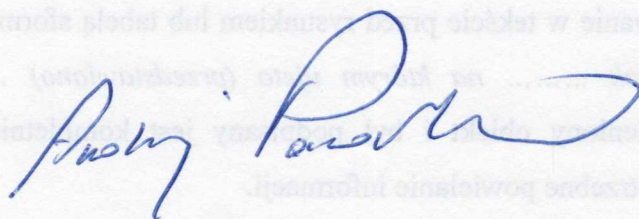
- Używanie w tekście przed rysunkiem lub tabelą sformułowania „*Poniżej zaprezentowano rysunek na którym ujęto (przedstawiono)*”, by następnie znajdował się wymieniony obiekt i był podpisany jest kompletnie zbędne. Uważam, że jest to niepotrzebne powielanie informacji.
- Prezentowane informacje w tabelach są mało czytelne. Wyśrodkowanie liczb w kolumnach, czasami używanie różnej liczby miejsc po przecinku w jednej kolumnie (tabeli) oraz brak separatora w wartościach tysięcy utrudnia przeglądanie zaprezentowanych informacji.

- Niepoprawnie jest też podawać prawie takie same informacje równocześnie w tabelach i na wykresach. W rozdziale 4. „*Inwestycje w gospodarstwach mlecznych prowadzących rachunkowość rolną FADN*” prezentowane są informacje liczbowe w tabelach dla poszczególnych okresów (lata 2009-2015), a pod tabelą prezentowany jest wykres prezentujący średnią za ten okres. Można było dodać jedną kolumnę (wiersz) w tabeli i mielibyśmy dokładnie to samo. Sformułowanie „*Dla lepszego zobrazowania zebranych wyników ich uśrednione wartości dla lat 2009 – 2015 przedstawiono na rysunku ...*” też nie jest najwłaściwszym rozwiązaniem.

5. Konkluzja końcowa

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr Krzysztofa Zalewskiego pt. „*Efektywność publicznego wsparcia finansowego działalności inwestycyjnej w procesie modernizacji mleczarskich gospodarstw rolnych województwa podlaskiego*” mieści się w dyscyplinie Ekonomia i Finanse. Pojawiają się pewne niedociągnięcia merytoryczne i formalne, nie mniej jednak uważam, że Autor potwierdził w pracy wiedzę teoretyczną z tej dyscypliny naukowej i rozwiązał oryginalny problem badawczy. Oceniana rozprawa doktorska dotyczy aktualnego, bardzo ważnego zagadnienia zarówno pod względem naukowym jak również aplikacyjnym.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa naukowa odpowiada merytorycznym i formalnym wymogom zawartym w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytułach naukowych (Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 roku; Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 Dz.U. 2017, poz. 1789). Na tej podstawie stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pana mgr Krzysztofa Zalewskiego do jej publicznej obrony.

UCHWAŁA NR 224
Senatu Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie
z dnia 22 listopada 2021 r.

w sprawie nadania mgr. inż. Krzysztofowi Zalewskiemu
stopnia doktora

Na podstawie art. 179 ust. 2 i 3 pkt 2b ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669, z późn. zm.) w związku z art. 14 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789, z późn. zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1.

Senat Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie nadaje mgr. inż. Krzysztofowi Zalewskiemu stopień doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

W zastępstwie Przewodniczącego Senatu

dr hab. inż. Krzysztof Pietrusewicz, prof. ZUT
prorektor ds. organizacji i rozwoju uczelni